

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SINFDAN TASHQARI ISHLARIDA MEHNAT TARBIYASI NAZARIYASI**Quronbayeva Sevara Dilshodovna,***Urganch RANCH texnologiya universiteti "Pedagogika" mutaxassisligi magistratura yo'nalishi talabasi***DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18721137>

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining maktabdan tashqari ishlari va mashg'ulotlarda mehnat tarbiyasi muhimligi ta'kidlanib, o'sib kelayotgan avlodga yetarlicha baho bermaslikning salbiy tendentsiyasi qayd etilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mehnat ta'limining sinfdan tashqari ishlarda optimal o'zgarishi aniqlandi. Aniqlik kiritilishicha, mehnat bolalarni umuminsoniy (universal), estetik va individual qadriyatlar bilan tanishtirishning eng muhim vositasidir. Nazariy tahlil va amaliy tajriba natijalari, maktabdan tashqari ishlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining mehnat ta'limini tashkil etishda aniqlangan qiyinchiliklarni bartaraf etish yo'llari keltirilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchisining sinfdan tashqari ishlarida mehnat tarbiyasiga ta'sir ko'rsatadigan o'qituvchi, o'quvchi va ota-onaning funktsiyalari va vazifalari aniqlangan. Maqolada mehnat ta'limining funktsiyalari yoritilgan: o'qitish, rivojlantirish, tarbiyalash. O'qituvchining asosiy vazifasi - kichik maktab o'quvchilari va ularning ota-onalari bilan o'zaro munosabatlarni tashkil etish, turli xil faoliyat turlarini (kognitiv, o'yin, mehnat) birlashtirish, buning natijasida kognitiv jarayonlar (idrok, fikrlash, xotira va boshqalar) rivojlanadi, ularning qobiliyatlari rivojlanadi. O'z sub'ektlari bilan muloqot qilish va birgalikdagi faoliyat bilan shug'ullanish.

Kalit so'zlar: tarbiya, mehnat ta'limi, ish, kichik maktab o'quvchisi, darsdan tashqari tadbirlar.

Аннотация. В статье подчеркивается значимость трудового воспитания школьника начальных классов во внеурочной деятельности, отмечается негативная тенденция недооценки развивающегося поколения. Определено оптимальное преобразование трудового воспитания младшего школьника во внеурочной деятельности. Уточнено, что труд является важнейшим средством приобщения обучающихся к общечеловеческим (универсальным), эстетическим и индивидуальным ценностям. Предоставлены результаты теоретического анализа и практического опыта, путей устранения выявленных трудностей в организации трудового воспитания младшего школьника во внеурочной деятельности. Уточнены функции и задачи учителя, обучающегося и родителя, влияющие на трудовую воспитанность младшего школьника во внеурочной деятельности. В статье выделены функции трудового воспитания: обучающая, развивающая, воспитательная. Основная функция учителя — организация взаимодействия с младшими школьниками и их родителями, интеграция различных видов деятельности (познавательной, игро вой, трудовой), благодаря которой развиваются познавательные процессы (восприятие, мышление, память и др.), их способность в общении и в совместной деятельности с ее субъектами. В данной статье описаны проблемы, возникающие при социально-психологической адаптации детей дошкольного возраста в инклюзивной группе. Уточнено, что успешная реализация социально-психологической адаптации дошкольников в инклюзивной группе во многом зависит от здоровья детей, их индивидуальных особенностей, а также отношения взрослых (родителей и педагогов) к инклюзивному образованию и их готовности к оказывать социально-психологическую помощь детям.

Ключевые слова: воспитание, трудовое воспитание, труд, младший школьник, внеурочная деятельность.

Abstract. The article emphasizes the importance of labor education of primary school students in extracurricular activities, notes the negative trend of underestimation of the developing generation. The optimal transformation of labor education of primary school students in extracurricular activities is determined. It is clarified that labor is the most important means of introducing students to universal,

aesthetic and individual values. The results of theoretical analysis and practical experience are provided, as well as ways to eliminate the identified difficulties in organizing labor education of primary school students in extracurricular activities. The functions and tasks of the teacher, student and parent that influence the labor education of primary school students in extracurricular activities are clarified. The article highlights the functions of labor education: educational, developmental, educational. The main function of the teacher is to organize interaction with primary school children and their parents, integrate various types of activities (cognitive, play, work), thanks to which cognitive processes (perception, thinking, memory, etc.) develop, their ability to communicate and in joint activities with its subjects. This article describes the problems that arise in the socio-psychological adaptation of preschool children in an inclusive group. It is clarified that the successful implementation of socio-psychological adaptation of preschoolers in an inclusive group largely depends on the health of children, their individual characteristics, as well as the attitude of adults (parents and teachers) to inclusive education and their readiness to provide socio-psychological assistance to children.

Key words: education, labor education, labor, junior school student, extracurricular activities.

Kirish. Bolalar mehnatining rivojlanish salohiyatini e'tiborsiz qoldirishning salbiy tendentsiyasi aniq. Buning tasdig'ini biz mehnat ta'limi g'oyalari haqidagi ma'ruzada topamiz, unda Vyacheslav Nikonov "Mehnat ta'limini maktablarga qaytarish kerak; Tarbiyaning muhim tarkibiy qismi bu bolaning mehnatga jalb etilishidir" [1]. Kichik maktab o'quvchisining sinfdan tashqari mashg'ulotlarda mehnat tarbiyasi uning o'z-o'zini tarbiyalashi va qobiliyatlarini rivojlantirishni ta'minlaydi, ongi va o'z-o'zini anglashini shakllantiradi. Bu fazilatlar kichik maktab o'quvchisida mehnatsevarlik, mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish, ijodiy amaliy tafakkur, mehnat ongi va faolligini rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda boshlang'ich sinf o'quvchisining mehnat ta'limining jarayon modelini izlashda nazariy va amaliyotga yo'naltirilgan yo'nalishlarni asoslash talab etiladi.

Boshlang'ich maktab o'quvchilarining mehnat ta'limini sinfdan tashqari mashg'ulotlarda optimal tarzda o'zgartirish mumkin, deb taxmin qilamiz, agar:

- mehnatga va uning natijalariga ijobiy hissiy va qadriyat munosabatini tarbiyalash, mehnatning ijtimoiy motivlarini rivojlantirish;
- kognitiv qiziqishni, bilimlarni amaliyotda qo'llash istagini rivojlantirish, ijodiy mehnatga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish;
- mehnat madaniyatini rivojlantirish; ish tajribasini yaxshilash;
- kasbiy ta'limni yangilash, turli kasb egalari faoliyatining mazmuni haqida g'oyalarni ishlab chiqish;
- birgalikda ishlab chiqarish faoliyati, hamkorlik va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- mehnatsevarlik, tejamkorlik va tashkilotchilikni inson hayotidagi muhim axloqiy fazilatlar sifatida tarbiyalash [2].

Tadqiqotimizning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchisining sinfdan tashqari ishlarida mehnat ta'limi nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, maktabdan tashqari mashg'ulotlarda kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining mehnat tarbiyasi tamoyillari, usullari va tamoyillarini asoslashdan iborat.

Tushunish, axloqiy qadriyatlarni qayta ko'rib chiqish va mehnatga ijobiy munosabat, ijodkorlik, mehnatga vijdonan munosabatni shakllantirish, ijodkorlikni rag'batlantirish va erishishga ongli intilishni ta'minlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish kerak. maqsad.

Boshlang'ich maktab o'quvchilarini tarbiyalashda Rossiya xalqlarining tarixiy tajribasiga murojaat qilish bizga mehnatni o'quvchilarni umuminsoniy, etnik va individual qadriyatlar bilan tanishtirishning eng muhim vositasi sifatida ta'kidlash imkonini beradi.

Mahalliy va xorijiy tajribani tahlil qilish shuni ta'kidlash imkonini beradiki, boshlang'ich maktab o'quvchilarining maktabdan tashqari mashg'ulotlarda mehnat ta'limi hali ham kamdan-kam hollarda amalga oshiriladi.

Boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun mehnat ta'limi boshlang'ich sinfdan boshlanadi, mehnat ta'limi alohida ahamiyatga ega. Mehnat bu yoshda shaxsiy fazilatlarni rivojlantiradi. Talabaning mustaqil, sezgir, mehribon, mas'uliyatli bo'lishiga, mehnat va ijodni hurmat qilishga, o'rtoqlarga yordam berishga va hokazolarga yordam beradi. Lekin shuni ta'kidlash joizki, ta'lim tashkilotlarida faqat mehnat ta'limining rivojlanishi uchun imkoniyatlar shakllangan va vazifalar tavsiflangan va agar mehnat ta'limining diagnostik qismiga yondashuvlar haqida gapiradigan bo'lsak, ular ta'kidlanmaydi. Shuni ta'kidlash mumkinki, bu muammo boshlang'ich sinf o'quvchisining sinfdan tashqari mashg'ulotlarda mehnat ta'limi darajasini aniqlash imkonini beradi [3].

Materiallar va metodlar. O'quvchilarning mehnat ta'limining samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim subyektlari (o'quvchilar, o'qituvchilar, ota-onalar) sa'y-harakatlarini birlashtirish bilan belgilanadi. Shu bilan birga, o'quvchilar uchun maxsus tashkil etilgan, maqsadli sinflarda qo'shimcha ravishda amalga oshiriladigan, bilim, qobiliyat va ko'nikmalarni kengaytirish va chuqurlashtirish, maktabdan tashqari maktab o'quvchilarida mustaqillik va individual qobiliyatlarni rivojlantirish uchun maktabdan tashqari mashg'ulotlarning tarbiyaviy salohiyatini ro'yobga chiqarish zarur. Ushbu faoliyatda biz boshlang'ich maktab o'quvchilarining qiziqishlarini qondirish va faol va oqilona bo'sh vaqtlarini ta'minlash jarayonini ham ajratib ko'rsatishimiz mumkin [3, p. 53]. Shunday qilib, biz mehnat ta'limi tizimida quyidagi funktsiyalarni qayd etamiz:

- tarbiyaviy - kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida mehnatning axloqiy asoslarini tushunish va mehnat ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirish;

- rivojlanayotgan – o'quvchilarning aqliy jarayonlarini, intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish; kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini turli tadbirlarga jalb qilish orqali kattalarning turli xil ijtimoiy foydali mehnat va kasbiy faoliyatiga kognitiv qiziqishni rag'batlantirish;

- tarbiyaviy - kichik maktab o'quvchilarining axloqiy fazilatlarini tarbiyalash, xususan - mehnatsevarlik, tejamkorlik, tashkilotchilik va boshqalar. Kichik maktab o'quvchisining mehnat ta'limi jarayoni o'qituvchi va ota-onaning faol birgalikdagi

faoliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu tizimda ota-ona va o'qituvchi ijtimoiy mas'uliyatli kattalar sifatida ishlaydi.

Ushbu tizimning integratsiya omili bo'yicha bizning g'oyalarimiz quyidagilar edi:

- mehnatga qadrlil munosabat;
- ijtimoiy tajriba.

Maktabdan tashqari maktab o'quvchilari uchun mehnat ta'limining ushbu tizimi bloklarga bo'lingan:

1-blok – “To'g'ri ishlash har doim foydali bo'ladi”;

2-blok – “O'qish va ishlash”;

3-blok – “Yomon kasb yo'q”.

(Umumiy) maqsad – sinfdan tashqari ishlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarida mehnatsevarlikni shakllantirish.

- boshlang'ich sinf o'quvchilarida mehnatga (mehnat va tejamkorlik) qadriyat munosabatini shakllantirish;

- madaniy va mehnat faoliyatini rivojlantirish, kasbiy faoliyatga motivatsiya ko'rsatish;

- mehnatga hurmat va ijodkorlikni rivojlantirish.

Ushbu tadqiqot muammolarini hal qilishda biz birinchi navbatda boshlang'ich sinf o'quvchilari va o'qituvchilari uchun sinfdan tashqari mashg'ulotlar mazmunini yangiladik. Boshlang'ich maktab o'quvchilarining sinfdan tashqari mashg'ulotlarda mehnat ta'limining maqbul shakl va vositalari tanlab olindi.

Har bir tadbir belgilangan maqsad va vazifalarga erishish uchun individual tuzilmaga amal qildi. Kognitiv, mehnat, o'yin kabi turli xil faoliyat turlari kiritilgan, bu jarayonga barcha talabalar jalb qilingan. Shuningdek, amaliyotda quyidagi texnologiyalar qo'llanildi: jamoaviy ijodiy faoliyat, loyiha usuli, o'yin texnologiyalari va boshqalar. Har bir blok oxirida fikrlash va o'z-o'zini aks ettirish orqali yakuniy ish olib borildi [5].

O'qituvchining asosiy vazifasi - kichik maktab o'quvchilari va ularning ota-onalari bilan o'zaro munosabatlarni tashkil etish, turli xil faoliyat turlarini (kognitiv, o'yin, mehnat) birlashtirish, unga ko'ra kognitiv jarayonlar rivojlanadi (idrok, fikrlash, xotira va boshqalar), ularning qobiliyatlarini rivojlantirish. O'z subyektlari bilan muloqot qilish va birgalikdagi faoliyat bilan shug'ullanish.

Tadbirlarni o'tkazish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining mehnatga motivatsiyasiga aylangan munozara, o'yin modellari, qidiruv vazifalari va boshqalar kabi interfaol ta'lim usullari qo'llanildi. Individual ish olib borilgan yoki kichik guruhlarda ishlaydigan yoki ota-onalar bilan ishlaydigan talabalar aniqlandi. O'qituvchi kichik maktab o'quvchisini mehnat ta'limi jarayonida turli shakl va vositalardan foydalanishga harakat qiladi, bu esa o'quvchini mehnatga jalb qilish va jarayonni yanada qiziqarli qilishiga yordam beradi [6].

Boshlang'ich sinf o'quvchisini sinfdan tashqari mashg'ulotlarda mehnat ta'limining asosiy shakli o'quv faoliyatini amaliyotga yo'naltirilgan yo'naltirish talabi sifatida belgilanishi mumkin [7].

Boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun mehnat ta'limining ishlab chiqilgan va sinovdan o'tgan tizimi boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan muhim uslubiy yordamni (uning xilma-xilligini hisobga olgan holda) talab qiladi.

Natijalar va muhokamalar. Mehnat ta'limi nazariyasini o'rganish va maktabdan tashqari mashg'ulotlarda kichik maktab o'quvchisining mehnat ta'limi tajribasini tavsiflash muammosini hal qilish kichik maktab o'quvchisining axloqiy me'yorlarini va uning xatti-harakatlarining muayyan qoidalarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich hal qilishni talab qildi. Eksperimental ishning birinchi bosqichida biz o'quvchilarning jamiyatga, jamoaga, mehnatga, odamlarga va o'zlariga bo'lgan munosabatini ko'rsatadigan hayotiy vaziyatlarda mehnat ta'limining egallangan sifatlarini qayd etdik. Ikkinchi bosqichda esa mehnat faoliyatining shaxslararo muloqotga ta'sirining xususiyatlari ochib berildi va shu asosda mehnat faoliyatida jamoaning rivojlanish darajasi aniqlandi.

Mehnat faoliyati har bir maktabda individual tarzda tuzilgan va ta'lim tashkilotining ish jarayoniga bog'liq. Ammo shuni ta'kidlashni istardimki, asosiy nuqta - talabalar va ta'lim tashkilotining mehnat faoliyati uchun ma'sul shaxslarning tizimli ishlashi.

Diagnostika bosqichidagi asosiy tadqiqot usuli eksperimental sinfdan kichik o'quvchining darsdan tashqari mashg'ulotlarida ishtirokchi-pedagogik kuzatish edi. Qo'shimcha usullarga quyidagilar kiradi: sinf rahbari, sinf faollari tomonidan o'quvchilarning tavsifi, o'qituvchilar va o'quvchilar bilan suhbatlar.

Xulosa. Xulosa tarzida aytish mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchisining mehnat ta'limi oilada va maktabda mehnat majburiyatlari haqidagi boshlang'ich g'oyalarni shakllantirishdan boshlanadi. Mehnat shaxs ruhiyati va axloqiy g'oyalarini rivojlantirishning zarur va muhim vositasi bo'lgan va shunday bo'lib qoladi. Mehnat faoliyati maktab o'quvchilari uchun tabiiy jismoniy va intellektual ehtiyojga aylanishi kerak [8].

Mehnat faoliyatini tashkil etishning ushbu tizimida ishning borishi, uning natijalarini muhokama qilish va har bir kichik maktab o'quvchisining faoliyati va munosabatlarini baholash alohida ma'noga ega. Bunday muhokama uning barcha ishtirokchilariga o'z faoliyatining maqsadini tushunishga yordam beradi, faoliyatning ijobiy natijasiga qiziqishni oshiradi va bu masalada ishtirok etishdan qoniqish hosil qiladi. Bularning barchasi boshlang'ich sinf o'quvchisi shaxsining g'oyaviy-axloqiy rivojlanishiga yordam beradi.

Topshiriqni bajarish jarayonida kichik yoshdagi maktab o'quvchilari tomonidan qo'llanilayotgan usul va uslublar nazorat qilinadi, ularning tashkilotchilik va mehnat qobiliyatlari hisobga olinadi, har bir kichik maktab o'quvchisining faolligini oshirish maqsadida etishmayotgan ko'nikmalar o'rgatiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisini mehnat faoliyatiga jalb qilishda, har bir kishining faol pozitsiyasini ta'minlashda, ma'lum bir yondashuvga amal qilish kerak, bu, bir tomondan, hozirgi darajaga tayanish zarurligida ifodalanadi. O'quvchilarning bilim va mehnat faoliyatiga motivatsiyasini rivojlantirish, ikkinchi tomondan, yanada murakkab va chuqur mehnat ko'nikmalarini egallashga bosqichma-bosqich o'tishni doimo yodda tuting.

Xulosa qilaylik, agar quyidagi pedagogik shartlar bajarilgan bo'lsa, maktabdan tashqari mashg'ulotlarda kichik maktab o'quvchisining mehnat ta'limini optimal tarzda o'zgartirish mumkin:

-mehnatga va uning natijalariga ijobiy hissiy va qiymatga asoslangan munosabatni tarbiyalash, mehnatning ijtimoiy motivlarini rivojlantirish;

-kognitiv qiziqishni, bilimlarni amaliyotda qo'llash istagini rivojlantirish, ijodiy mehnatga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish;

-mehnat madaniyatini rivojlantirish; ish tajribasini yaxshilash;

-kasbiy ta'limni yangilash, turli kasb egalari faoliyatining mazmuni haqida g'oyalarni ishlab chiqish;

birgalikda ishlab chiqarish faoliyati, hamkorlik va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantirish;

mehnatsevarlik, tejamkorlik va tashkilotchilikni inson hayotida muhim axloqiy fazilatlar sifatida tarbiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni // www.ziyonet.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. www.ziyonet.uz
3. Жабборова О.М. Бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишнинг механизмлари. Педагогик таълим кластери: муаммо ва ечимлар. Халқаро илмий-амалий анжуман, ТВЧДПИ 2021, Б. 63-67
4. В Госдуме считают правильной идею о трудовом воспитании в школах // Информационное агентство ТАСС. Доступ по ссылке: https://tass.ru/obschestvo/4138720?utm_source=yandex.ru&utm_medium=organic&utm_campaign=yandex.ru&utm_referrer=yandex.ru
5. Абдуллаев А. «Ижодий фикрлашни шакллантиришнинг методологик асослари». – Тошкент: Таълим, 2018.
6. Жўраева М.М. «Бошланғич таълимда ижодий фаолиятни ривожлантириш». – Тошкент: Фан, 2020.
7. Нурматов А. «Педагогик психология». – Тошкент: Ўқитувчи, 2017.
8. Исломова Д. «Бошланғич синф ўқувчиларини ижодкорликка ўргатишда замонавий педагогик технологиялар». // Педагогика фанлари журналы, №3, 2021.